

**FRANC. ERN.
BRUCKMANNI, MED.
DOCT. ACAD. CÆSAR.
NAT. CUR. ET SOC.
REG. PRUSS. SCIENT...**

5
FRANCISCI ERNESTI
BRÜCKMANNI,

MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA VTA

DE

TEMPLO CATHEDRALI VIEN-
NENSIS D. STEPHANO DICATO

AD

*VIRUM SUMME VENERABILEM
ATQUE AMPLISSIMUM*

DOM.

DOM. PHILIP. LUDOVIC.

DREISSIGMARCK,

SENATUS ECCLESIASTICI. ET CONSISTORIA-
LIS CONSILIARIUM DIGNISSIMUM, A CONCIONIBUS

ET CONFESSIONIBUS SERENISSIMO DUCI BRUNSV. ET
LUNEB. REGENTI CELEBERRIMUM &c.

FAVOREM OMNI HONORIS CULTU PROSEQUENDUM

WOLFFENBUTTELÆ, ANNO CHRISTI 1729.

* * * * *

*VIR SUMME VENERABILIS, QUOVIS HONORIS GE-
NERE DEVENERANDE, FAUTOR!*

INter tot Deo dicatas & des Viennæ Austriæ neque angustiores mole ne-
que structuræ artificio, antiquitatilque nomine potentiores vidimus,
quam templum cathedrale Divo Proto Martyri Stephano sacrum. Hoc
enim eadem plane cum hac, toto terrarum orbe celebrima, Archi-
Ducum Cæsariumque sede, exordia nactum est, cujus autor Henricus, Leo-
poldi Marchionis, qui post mortem Divis a Romanis annumeratus, filius
perhibetur: facta sunt ab isto illius de mus Deo dicatæ fundamenta Anno
post Christum natum 1144. tertio scilicet anno, postquam præfessis Au-
striaciis his terris & eas regere cepit, sicque templum hoc nostro tempore
700. ferme annos ætatis suæ numerat. Edificium admodum magnum qui-
dem est, sed infimul valde obscurum & tenebricosum. Moles tota ex qua-
dratis ad regulam cæsis & lævigatis, saxis in altum exsurgit, cujus longitu-
do in 57. orgyarum spatium protenditur, latitudo vero maxima comple-
titur orgyas 37. mensuræ Vindobonensis. Cum in 13. orgyarum ac $\frac{1}{2}$ pedis
altitudinem e basi assurrexerit, undique ambulacra e lapide duro affabre
elaborata coronant. Turris maxima, qua templum ornatur, per univer-
sam Europam, non altitudine quidem, sed firmitate sua peculiari valida &
forti reliquis præstat, hinc ortum proverbium. *zu Straßburg sey der künst-
lichste, zu Landshut der Höchste und zu Wien der stärkste Thurm.* Anno 1359. à
Rudolpho IVto quidem inchoata, sed demum post ejus obitum, spatio tem-
poris 59. annorum, erecta & exstructa, & sic tamen ferme 400. annos au-
merat. Exornant eam undique variaz figuræ affabre & pereleganter scul-
ptæ & scalpro elaboratæ, ferarum facies variaz, Divorum plurimorum alio-
rumque hominum insagines, multæ pyramidatae turriculæ, aliaque orna-
menta & simulacra. Sund, qui putant & perhibent, ezmentum calcari-
um, ad turris hujus constructionem & combinationem usurpatum, vino,
loco aquæ, ovorumque glutinosa albimine pro majori firmitate paratum
fuisse. Altitudo est 76. orgyarum $4\frac{1}{2}$ pedum mensuræ antedictæ; Inclina-
tionem aliqualem ad alterutrum latus & curvitatem, cujus causam in ter-
ræ motum rejciunt incolæ urbis, monstrat. Tredecim gaudet campanis
par

partim magnitudine ac mole, partim antiquitate sua commendatis, inter quas omnium maxima pondus habet 30. Centenariorum; alii dicunt ponderis 500, centenariorum esse, conflatam vel fusam ex solis Turcis bello ereptis tormentis metallicis. vid. plura apud Sebast. Ferd. Dopfern de Rantenhoff Soproniensem libro. *unvergleichliche Vortreflichkeit, unbefreibliche Hebe, Vorzug und Präminentz des Hayes Oesterreich in dem Tempel der Unsterblichkeit &c.* Cap. III. Quotidie quedam minoris familiae ex istis campanis duabus vicibus per integram horam, a tertia ad quartam pomeridianam, pulsatur, vocata *das Bräun-Glocklein*, in memoriam inflammatoriae anginae, quo morbo ante plurimos annos quadam vice ingens incolarum turba hic Viennae misere occubuit & vitam morte finivit: quique morbus Germanis *die Bräune* audire solet; simul ac auditur resonatque, Romanæ ecclesiæ addicti precibus devotis Deum, in cujus manu vita & mors, sanitas & morbus, velit in posterum tempus hocce mortiferum malum a se & suis benigne averuncare, orantrogantque. Sunt hic loci, qui putant, hanc ex quadratis lapidibus exstructam turrim in toto orbe esse altissimam, sed errant valde, inter Viennenses vero est altissima & omnium firmissima.

Tectum templi instructum opertumque tegulis, flammaram instar positis, rubro, viridi atque albo colore in igne pictis vitriatisque, *ein bunt gläsernes Dach*, jucundum & gratum sane intuentium oculis, maxime vero simul incidentibus & illuminantibus solis splendentis radus, spectaculum præbet, Sub templi tecto aquila prægrandis, tribus pedibus alta, rotatili opere atque ad horologii artificium interne composita, a Johanne Marbio constructa, aservatur; hæc aquilina machina ex turri præalta hujus templi, dirigente ingenioso artifice, ad portam usque cœmeterii Rüdolpho-Ido, cum is Anno 1575. in Regem Romanorum electus & Ratisbonæ coronatus, solenni in hanc urbem Vindobonensem pompa rediret & sacras D. Stephani ædes salutaret, obviam volavit, non absque admiratione summa Imperatoris totiusque comitatus amplissimi.

Ad murum templi suspensa monstrantur ossa gigantum, admodum magna, quæ vero ex Cetorum genere esse firmiter putamus; vidimus similia & Eisenstadii in Hungaria inferiori ad castellum Principis Esterhasi; in templo cathedrali Walbecæ Ducatus Magdeburgici; Brunsvigæ ad domum quandam, ex qua prima vice Mumia Brunsvicensis oleosa pro navibus in Indiam petita, non procul a porta vetere St. Petri, quæ naves in gratiarum actionem & memoriam longi itineris vertebam ingentem balanz retulerunt & domui affixerant; alibique locorum plura, semper cum traditione, quod istimodi ossa ex Gigantum profapia essent.

Ad introitum cujusdam portæ templi lapis quadratus, magnitudine quartam partem phyliræ chartaceæ æquans, albus & politus, maculis hinc

inde sanguineis notatus, muro firmiter infixus, visitur; hæ maculæ rubræ putantur esse Martyris Colmanni, cui ferræ ambo pedes sunt abscissi. Catholici Romani has ædes intrantes & exeuntes, lapidi digitos affricant, taut lapis ista quotidiana multa & continua frictione in medio jam quandam profunditatem vel cavitatem acceperit, & licet homines secessive unam alteramve abstergant guttulam sanguineam, semper tamen de novo in apicem veniunt aliarum maculæ rubicundæ, quod maximopere abistis in admirationem trahitur. Nostri sententia hic lapis constituit Alabastrum candidum, sanguineis rubris per integram substantiam maculis a natura notatum; una alteraque guttula frictione digitorum deleta & exstincta, in huius locum antea in lapide absconditæ & non visæ maculæ in apicem veniunt. Nota sunt nobis non tantum talia Alabastra & Marmora, sed & alii lapides maculis sanguineis a natura vel casu picti, ad quos & referendii, quorum Bechmann de prodigiis sanguinis, prope Francofurtum ad Oderam mentionem fecit. Nemini autem Catholicorum, miraculum hic statuentium, contradicere animus est.

Pavimentum per totas ædes sacras rubri albique marmoris politis tabulæ quadratæ, variationis & elegantia majoris gratia, nunc alba, nunc rubra, posita, conspiciunt.

Fenestræ sunt altissimæ, ornatae more veteri pictis e vitro tabulis vel orbibus, historias exhibentes sacras & profanas variis coloribus inductas, sed templum hanc ob causam maxime obscurum tenebricosumque reddunt.

Templum hoc augustissimum XXXVIII. altaria, majora & minora, pulchro ordine collocata & pro varietate festorum, splendissimis ex auro rutilante, argento & margaritis candidissimis confectis ornamentis sacris condecorata, numerat, in quibus quotidie singulis horis antemeridianis continue missæ, uti vocant, audiendæ.

Sequentes in his ædibus & earum sacellis sunt cryptæ Archiducum Austriae, Principum &c.

- 1.) Offa Rudolphi IV. pelli bovinæ insuta, aureoque panno contecta.
- 2.) Alberti cum tria.
- 3.) Georgii Archi Ducis.
- 4.) Archi. Ducis Wilhelmi.
- 5.) Lepoldi IV. crassi vel superbi.
- 6.) Albertus IV.
- 7.) Intestina Ferdinandi IV.
- 8.) Ferdinandus III.
- 9.) Intestina Mariæ Annæ, Augusti Leopoldi filia.
- 10.) Monumentum ex albo purpureique coloris marmore Imperatoris.

Fri-

Friderici III. ad altare passionis, tanta arte constructum & elaboratum,
ut paris pretii nullum in Europa esse perhibeatur.
II.) Episcopus de Wolfrath, cui hæc inscriptio sepulchralis.

FUI
ABBAS, EPISCOPUS, PRINCEPS;
SUM
PULVIS, UMBRA, NIHIL,
ANNO MDCXXXIX.

Q[uod] Iohannis die XVI. Aprilis festum dedicationis templi solenniter cele-
beatur, quod videndum & audiendum partim ex vexillis ex turris
fenestris ab omni plaga erectis, partim ex sonitu ciotipabulorum, quibus
alias vacæ ornantur, Germ. der Kuh-Schellen & quidem in memoriam,
quod hic loci olim fuerint pascua & prata pro pascendis vaccis & bobus.
In ædibus his sacris inter alias imagines hominum Salvator crucem
in humero gestans cum magno vulnere sanguine pleno misere depictus
videndus, hæc cum epigraphe.

Offenbahrung welche dem Hrn. Abt Bernhardt Claravall gesche-
hen/ wegen der unbekandter und schmerzhaften Wunden/ so er auf
seiner heiligen Schulter oder Achsel in austragen seines schwe-
ren Kreuzes empfunden.

D[er] Herr Abt Bernhardus fragte eins mal unsern Herrn im
Gehebt welches sein meist unbekandtes Leiden gewesen?
dem antwortet der Herr: Ich hätte eine Wunde, Finger weiff
auf meiner Achsel da ich mein Creutz auftrage, dieselbe Wun-
de war mir viel peinlicher, als die andern Wunden alle; dieser
Wunden wird wenig gedacht, von den Menschen: weil sie fast
unbekandt ist darum erweise derselben eine Ehre, und was du
in Krafft dieser Wunde begehren, dessen will ich dich gewehren,
und allen denen, die mich um dieses ehren, denselben will ich
ihre tügliche Sünden vergeben, und ihrer tödtlichen nicht mehr
gedenken, und sollen Gnad und Barmhertzigkeit von mir er-
langen.

Gebeth zur Schulter-Wunden:

O allerliebster Herr Jesu Christe, du sanftmüthiges Lämlein Gottes, ich armer sündiger Mensch grüsse und ehre die allerheiligste Wunden, die du auf deiner Achsel empfunden, als du dein schweres Creutz trugest, welcher wegen du zugleich wegen der 3. ausstehender Gebeiner sonderlich grosse Schmerzen und Pein über alle andere in deinen gebenedeitem Leibe erlitten. Ich bekie dich an, o schmerzhaftigster Herr Jesu Christe, dir sag ich Lob, Ehr und Preiss aus innigen Hertenzen, und dancke dir für die allerheiligste tieffste und peinlichste Wunde deiner Achsel, und bitte demüthiglich, du wollest dich der grossen Schmerzen und Pein, so du in dieser tieffen Wunden erlitten, und wegen der schweren Last des Creutzes, den du auf dieser Wunden geduldet, über mich armen Sünder erbarmen, mir alle meine lässliche und tödtliche Sünden verzeihen, und mich in deinem Creutz-Weg und blutigen Fuss-tapffen zur ewigen Seeligkeit begleiten. Amen.

Figuram & magnitudinem istius dolentis vulneris in humero nostri fervoris, tres digitos profundi, (cujus vero sacer codex nullam fecit mentionem) in fronte epistolæ adjecimus, prout Viennæ depictam accepimus hac cum inscriptione. Omnibus & singulis, debitò honoris cultû hoc vulnus venerantibus, promittit Dominus Deus, se non cogitare velle suorum quotidianorum peccatorum, nec in memoriam sibi revocare peccata mortifera & capitalia; sed dare & distribuere velle gratiam & misericordiam.

Sequitur sacer divusque harum ædium thesaurus, nempe:

Sex corpora sanctorum.

Argentea Christi imago, 46. argenti

Marchias ponderans.

Effigies St. Leopoldi, Austriae

Patroni, argentea.

Imago St. Stephani ex argento.

Dentes St. Apollinæ.

St. Agathæ.

Frustrum de præsepio, quod Christo loco cunarum in diversorio fuit.
Lapis unus ex illis, quibus Stephanus, gloriosus proto-martyr, lapidatus & oppressus fuit.

Pars

Pars magna ex fasciis, quibus Christus a Maria involvebatur.

Pars magna de cruce St. Andreæ, Apostoli, simul cum illius argentea imagine.

Pars de ligno St. crucis nostri Servatoris. Putamus, si omne lignum hujus crucis, quod in variis provinciis Europæ conservatur & de hac Dominica cruce esse traditur, posset recolligi & congregari, quod ex eo iterum jussu magnitudinis crux, si non plures, possint componi, quando nempe in subsidium traherentur.

- 1.) Frustum istud, quod in Gallia in Fano S. Dionysii servatur, cuius meminit Aulus Apronius in Itinerario suo aucto Part. 1. p. 142.
- 2.) Pars, quæ Salerni in Regno Neapolitano sancte cohsit, teste eodem Part II. p. 237.
- 3.) Frustum illud ingens, quod Romæ in ædibus sacris D. Petro dicatis aservatur, confirmante Matth. Puel in Itinerario Thalassico p. 181.
- 4.) Pars magna adhuc ibidem in templo St. Crucis, vid. Idem lib. cit. p. 184.
- 5.) Magnum frustum istius ligni, quod Crucinacii, quæ urbs in Palatinatu inferiori eam ob causam nomen *Crucinac* accepit, custoditur, vid. Theat. Europ. Tom. XIII. Anno 1577. p. 240.
- 6.) Pars ista, quæ Bruxellis in Brabantia, teste Edward Browns in *seinen sonderbahren Reisen* &c. p. 42. sancte conservatur.
- 7.) Pars hujus crucis sanctissimæ, quam auro circumdatam & inclusam Bambergæ vidimus.

Prostant alibi locorum adhuc plures hujus portiuncule & frusta, sed nos latent. An crux dominica ex ligno fuerit quercina? defendat Ursinus Loc. 7. Cap. 15. St. Helena Anno 326. Sec. IV. pietatis studio Hierosolymam profecta, crucem Domini miraculose detectam reperit, & partem illius ibi reliquit, aliam secum Romam deportavit una cum clavis. De miraculosa hac inventione ita inquit Joan. Mocquet in *seinen Reise-Begebenissen* Lib. IV. p. 355. *Als vvir auf dem Berg Calvaria unthalben umgeschauet, wurden vvir in eine Capelle der Mönchen geführt, daselbsten auf der Erden unsein weisserunder Marbelsstein gezeiget wurde, darvon man für gegeben, es solte der Ort seyn, an welchen die gottselige Helena, Kaisers Constantini Magni Mutter nachdem sie die Creutze des Herrn Christi, und der beyden Schächer funden, dieselbigen auf die probe gestellt, welches unter diesen dreyen des Herrn Christi wäre, indem sie eines nach dem andern auf ein todtes Weib geleyet, das todte Weib aber, sobald das Creutz Christi sie berührt, von*

Serunde

Stunde an sich aufgerichtet und lebendig worden, woraus gar eigentlich zuerkennengewesen, das es das Creuz Christi ungezweifelt seyn müste. vid. plura in beat. Joh. And. Schmidii Diss. de inventione crucis Dominicæ per Helenam 4to. Helmst. 1724.

Frustum clavi, quo Christus crucifixus est. Talis clavus monstratur & in Fano St. Dionysii, & Tulli in Gallia, vid. Valentini Mus. Museor. Part. II. p. 196. it. Auli Apionii Itiner. av& Part. I. p. 142 & Mediolani in templo cathedrali, in quo hic clavus maxima veneratione afficitur, positus est in summo altari & quinque cereis dies noctesque illuminatur. vid. Missions Iter Italum Part. II. p. 981. & Romæ in templo St. Crucis, hoc manus Christi altera transfixa fuit. vid. Matth. Puel Itinerar. Thalassicum p. 184. & Bambergæ, quo itidem manus altera Christi crucis ligno affixa fuit. Hic multa & stupenda miracula edit, præcipue cancerum mammarum radicibus sanare dicitur. Accepimus istum ibi ære expressum & ferreo clavo affictum cum precibus & litaniiis. Liber, cui titulus. Ecclesia nascens martyrum sanguine &c. p. 205. sequentia profert de his clavis. *Helena partem crucis cum clavis Hierosolyma Romam deportavit, qui, si plures, quam, tres jam inveniuntur, hi non affixere Christum, se. crucis brachia conjungere, vel etiam Martyres, qui membra Christi vocantur, crucibus affixerunt. Pie creditur Helena ex his clavis duos accommodasse in franos ad robur & victorias contra hostes impetrandum, & unum diademati Imperatorio adhibuisse; quartum autem in mare Adriaticum conjecisse, ad mitigandum mare, quod in eo loco, qui vorago navigantium vocabatur, naufragiis infame fuit, & ex eo tempore cessasse ibi naufragandi pericula, mari penitus manifestato.*

Pars ex mensali linteo seu mappa, qua Christus in cœna ultima cum discipulis usus dicitur.

Insignes reliquæ ex linteo, quo Christi in sepulchro corpus involgebatur. Osculum ex humeris St. Catharinæ.

Pars cinguli B. Mariæ virginis.

Dens St. Dorotheæ.

Spina ex coronâ Christi. Ejusmodi aculei olim & in Monasterio Walckenried Ducatus Brunsvicensis, teste Leuckfeld in Antiquitat. Walckenredenibus pag. 49. 291. 294. asservati sunt.

Cranium St. Sebastiani.

Capilli B. Virginis Mariæ.

Particula de sponsia, qua Christus potatus fuit in ligno crucis.

Capia argentea, quatuor vitris instructa, in qua integer parvus pusio ex innocentibus illis ab Herode occisis asservatur.

Gemi.

Gemina capita S. S. Cosmæ & Damiani.

Frustrum ex columna, ad quam flagellatus est Messias.

Caput unius ex 11000. virginum & Martyrum.

Ensis, quò usus est Carolus M. Cranium St. Stephani, proto-Martyris;
& multæ aliæ Reliquiæ, quas vero omnes transcribere, nil aliud esset, ac
si Tua patientiâ abuti vellemus.

Magnum istum thesaurum ex innumeris iconibus & aureis, & argen-
teis & cereis, pauperes enim saltem cereos sanctis sacrificant & dono dant,
cum præ pondere & multitudine non amplius parietibus suspendatur, trans-
gredi silentiolumbet.

Quotannis in hoc templo certis diebus festis non sine solennitatibus
Academia memorias quorundam, Sactorum renovat & celebrat, nempe
St. Leopoldi, Patroni Austriacæ; St. Stephani, Patroni Hungaricæ; St.
Mauritii, Patroni inclytæ Saxonicæ; St. Ursulæ, Patroni Rhenanæ nationis,
Johannis, Apostoli & Evangelistæ, Patroni facultatis Theologicæ; St. Ivo-
nis, Juridicæ; St. St. Gossæ & Damiani, Medicæ; St. Catharinæ, Philo-
sophicæ facultatis. Doctores & Professores Universitatis audient missam,
orationem ejusdam studiosi peculiari habitu, pileoque magnis plumis or-
natò vestiti, qua oratione istius Sancti, cujus solennia celebrantur, laudes,
encomia, vita & facta, simulque & miracula exprimuntur; musica non con-
temnenda hanc excipit. Creantur & in his ædibus Doctores omnium fa-
cultatum multo pluribus ceremoniis & solennitatibus, ac in aliis Germa-
norum academiis fieri solet. Ante templi portam tabula universitatis nigra
(*das Schwartzæ Bret*) in qua nova literaria quotidie legenda, visitur.

Farrago Historiarum, spectra concernentium, narratur, quæ nocturno
tempore in & extra has sacras ædes in cœmeterio obambulanti terrorem
& timorem hominibus incuterent; præsertim vero ab undecima ad duode-
cimam nocturnam clerici, par & par, habitu albo vestiti ex quadam templi
portâ apertâ ordine processionis, uti vocant, exirent, in cœmeterio obam-
bularent & processionem continuarent, litanias defunctorum decantarent.
Quidam ex Sæ. Cæs. Majestatis officialibus, qui adhuc vivis interest, cum
aliquando casu in hoc cœmeterio obdormivisset, noctu vero ex hoc cantu
cleriorum expergescens, omnem processionem se vidisse professus est, &
quoniam robusto intrepidoque fuisset corde, e longinquo processionem se-
quutum esse & vidisse nulla non sepulcorum sepulchra aperta, eo vero mo-
mento, quo campana duodecimæ horæ signum dedisset, singula spectra sin-
gula sepulchra Intrasse, quæ momento citius absque ulla manu rursus clausa
& terra cooperta apparuisse. Cum vero nocturno tempore cœmeterii-
um sit undique clausum, iterum somnus plenus se ad suum locum contu-
lit

):(

lit, auroramque expectavit. De die expergestus coemeterii sepulchra vi-
 scavit, nullam autem in iis mutationem invenire & observare potuit Ana-
 loga huic ferme traditio in Theat. Europ. Tom. III. Anno 1634, p. 329. le-
 gitur. *Wunderlich ist es auch gewesen, was sich zu dieser Zeit zu 3. unter-
 schiedlichen mahlen zu Breslau hat sehen lassen, nemlich Processiones mit bren-
 nenden Lichtern von seltsahmen Gespenstern, deren eine von St. Albrecht bis
 zur St. Maria Magdalena, da nichts dann Wind-lichter, Kerzen und Geister;
 die andere bey St. Dorothea, bey welcher viel Küraffier, und die 3te von St.
 Vincentz ausgegangen, da neben denen Wind lichtern nichts den lauter Hur-
 de gesehen worden.* Sed finiamus epistolam, ne limites transgrediamur &
 patientia Tua, Vir summe venerabilis abutamur. Plura de hoc templo
 videnda in peculiari libro, qui 1721. Viennæ in 8vo cum icone templi sub
 hoc titulo prodit. Memorabilia de templo ac turri ad St. Stephanum
 Viennæ Austriae fide summa e veteribus documentis eruta. Addamus, in
 his ædibus quotidie venales prostant in duobus locis. 1.) Cerei varæ ma-
 gitudinis albi, qui ante pedes sanctorum cum precibus accenduntur. 2.)
 Simulacra & icones ex cera itidem candida confati, representantes manus,
 pedes, mammas, punctiones, virgines, equos &c. qui sanctis appenduntur &
 immolantur. 3.) Sericum album & rubrum benedictum (*geweyhete Sey-
 de*) quod rosam, morbum, circumligatum pedem vel aliam corporis ery-
 sipelata affectam partem curare & dispellere perhibetur. Ferme silentio
 prætermissum miraculosum Christum crucifixum in quodam sacello cui ca-
 pillus crescit & incrementa capit. Vale, Vir amplissime Tuoque
 amore & favore prosequi ne desine Tuum Brückmannum.
 Wolfenb. d. 1. Feb. 1729.

